

MACHIAVELLİ: BARIŞI SEVMEK VE SAVAŞMAYI BİLMEK

M. Ertan KARDEŞ*

ÖZ

Mevcut makale Niccolò Machiavelli'de (1469-1527) savaş ve savaş sanatı (tekhne'si) meselesini üç metninden hareketle ele alacaktır. Prens [Il Principe, 1513], Titus Livius'un İlk On Yılı Üzerine Söylevler [Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio, 1513-1520] ve Savaş Sanatı [Dell'arte della guerra, 1521]. Savaş, politik-olan ve devlet arasındaki bağıntı ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu bağıntı aynı zamanda politik düşünür olarak Machiavelli'nin, politik dönüşümler çağında politik-olanı kavramaya dair sunduğu yönelimleri de belirginleştirecektir. Savaş Machiavelli'de antagonizmanın özel bir biçimi olarak anlaşılmaktadır. Savaş, politik birlikler arası bir şiddet ilişkisi olarak belirmektedir. Bunun da anlamı herhangi bir şiddetin savaş olarak anlaşılmadığıdır. Floransalı düşünürü göre, savaş ve barış mevcut ya da yeni politik kümelenmelerin oluş ve bozulusunun imkanındır. Bu anlamda bir politik birlik, barışı sevmeli ve savaşmayı bilmelidir.

Anahtar Kelimeler : Machiavelli, Barış, Savaş, Devlet, Savaş Sanatı

(Machiavelli: Loving Peace and Making War)

ABSTRACT

This article aims to discuss the views of Niccolò Machiavelli (1469-1527) on the war and art of war (techne) based on his three texts: The Prince [Il Principe, 1513], Discourses on the First Ten Books of Titus Livius [Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio, 1513-1520] and The Art of War [Dell'arte della guerra, 1521]. We will try to examine the relation between war, political and state. One of the foremost political thinker of modern philosophy, Machiavelli's tendencies on the concept of politics in the era of political transformation will also be highlighted by this relation. War is understood as a special form of antagonism in Machiavelli. War is conceived as a violent relationship between political associations. This means that any violent could not be thought as war. According to Machiavelli, war and peace is possibility of creation and deterioration of present or new political constellations. In this sense a political unity love peace but know how to make war.

Key Words : Machiavelli, Peace, War, State, Art of War

* İstanbul Üniversitesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi,
ertan.kardes@istanbul.edu.tr

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2017 Güz, sayı: 24, s. 337-352
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Makalenin geliş tarihi: 13.09.2017
Makalenin kabul tarihi: 05.10.2017

*“Talih, planlarına karşı çıkmalarını
istemediği zaman insanların aklını kör eder”¹.
T. Livius'tan aktaran Machiavelli*

Giriş

Politik modernliğe ilişkin bir sorgulama şüphesiz başlangıç noktasını - hangi konu olursa olsun, Machiavelli, Hobbes, Rousseau ve Hegel'i düşünerek yapacaktır. Bu dört belirleyici filozof üzerine düşünmek, onların ince kavrayışlar geliştirdiği meseleleri ele almak hem modernliğin dinamiklerini anlamaya imkan tanımaktadır hem de bu dinamiklerin evrildiği çağdaş sorunları kökensel sebepleriyle irdelemeye izin vermektedir. Politik modernite açısından bir dönüm noktası olan Machiavelli'nin, savaş fenomenine dair kökensel bir bakış açısı sunduğu fikriyle yola koyulabilir. Bu kökensel perspektifi, Schmittyen realist kavrayış doğrultusunda ve bu teorik süreklilik içerisinde ortaya koymak bu makalenin amacı olacaktır.

Bu makalede amaçlanan Niccolò Machiavelli'nin (1469-1527) *Prens* [Il Principe, 1513], *Titus Livius'un İlk On Yılı Üzerine Söylevler* [Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio, 1513-1520] ve *Savaş Sanatı* [Dell'arte della guerra, 1521] kitaplarını inceleyerek onun savaş teknesi üzerine fikirlerini açığa çıkartmaktır. Machiavelli'nin savaş düşüncesi, modern politik düşüncenin eşliğindeki dönüşümleri anlamak açısından belirleyici bir yere sahiptir. Dolayısıyla onun politik-olanı savaş fenomeniyle birlikte düşünme çabasını bir yandan modern savaş paradigmasının öncüsü olarak düşünmek mümkündür diğer yandan ise modern-sonrası için bir düşünme zemini yarattığını söylemek mümkündür.

Claude Lefort'un hacimli kitabında belirttiği gibi Machiavelli okumalarında iç içe geçen iki temel soru vardır: Machiavelli'nin temsili ve onun politik temsili arasındaki ilgi². Bu bağlamda Schmittyen bir perspektifle savaş fenomenine ve çağdaş politik felsefeye dair antinomiler açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

1. Savaşa dair temel öncüller

*Savaş Sanatı*³ metnini merkeze alarak Floransalı düşünürün savaş kavrayışını ortaya koymak yerinde olacaktır. *Savaş Sanatı* kitabı tıpkı *Prens*

¹ Niccolò Machiavelli, *Söylevler, Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine*, çev. A. Tolga, İstanbul: Say, 2009, s. 334.

² Bkz. Claude Lefort, *Le Travail de l'œuvre de Machiavel*, Paris: Gallimard, 1986, s. 150.

³ Bkz. Machiavel, *L'Art de la Guerre*, in *Œuvres Complètes*, Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1952, ss. 723-910.

gibi yalın bir anlatıma sahiptir. Ancak dikkat çeken husus, yazarın savaş literatüründeki geleneksel referansları yapmıyor oluşudur. Savaş tanrısal bir kaynakla meşrulaştırılmaz. Haklı savaş üzerine bir teori geliştirilmez. Savaş mümkün olduğunda betimsel bir dille ele alınmaktadır. Savaşın kendi içsel yapısı aşkın referanslar olmaksızın anlatılmaktadır.

Adil/haklı savaş nosyonunun yokluğu ilk düzlemde devlet ve savaş dolayımına dair bir açı olarak anlaşılmalıdır. Burada devletten kasıt Schmittyen tanımla tarihsel bir moment olarak devlettir yani modern devletleşme sürecini anlatmaktadır. Klasik anlamda devleti yapan şey savaştır. Tilly'nin ünlü deyişiyle "savaş devleti yapar, devlet de savaşı"⁴. Bu haliyle savaş fenomenini düşünmek için dine yapılan referanstan ziyade devletin devlet olma koşullarını yani politik praksisini incelemeye ihtiyaç vardır. Savaşın devletin oluşumundaki yeri nedir sorusu temel sorudur.

"Savaş eğer zorunluysa haklıdır"⁵ fikri Machiavelli'nin ana bakış açısını sunmaktadır. Prens'te yazar bütün metin boyunca prensin savaşı nasıl doğru bir şekilde sürdürmesi gerektiğini anlatmaktadır⁶; zira iktidarı elde tutmanın ve politik-olana dair tasarrufların geçtiği yer savaştır. Yönetmeye ve devlete (siteye) dair sanatın kilidi savaş sanatıdır. Yazarın deyişiyle *De re Militari* politik-olana dair asli unsurdur. Öyle ki savaşın olması olağan iken barış istisnai bir dinlenme anı olarak belirmektedir. Savaş o halde başka politik iradeyi zapturapt altına alma uğraşının zorunlu uğraklarından bir tanesidir. Savaşı bir kuruluş düşünülemez.

Savaş fenomeni politik kuruluşu tehdit ettiği gibi aynı şekilde ve aksine yönetimin *virtüsünü* güçlendirme imkanı olarak da belirmektedir. *Söylevler*, *Prens* ve *Savaş Sanatı*'nda bahsettiği şekliyle *virtù* (erdem, yetenek, basiret, eril bir beceri), yöneticinin doğal ve ahlaki bir cevherinin olmadığını bildiği politik şeylerin düzeninde ya da düzensizliğinde, durumu kendi konumuna göre çekip çevirebilme kudretidir. Bu kudret ise kendisini en çok savaş

⁴ Charles Tilly, *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton: Princeton Press, 1975, s. 42.: "It tended, indeed, to promote territorial consolidation, centralization, differentiation of the instruments of government and monopolization of the means of coercion, all the fundamental state-making processes. War made the state, and the state made war."

⁵ Bkz. Machiavel, *Le Prince*, in *Œuvres Complètes*, Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1952, ss. 368-369. Yine benzer bir şekilde *Söylevler* içinde de "Iustum est bellum quibus necessarium" ifadesi alıntılanmaktadır. Bkz. Niccolò Machiavelli, *Söylevler*, *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine*, çev. A. Tolga, İstanbul: Say, 2009, s. 412. Bkz. Machiavel, *Discours sur la Première Décade de Tite-Live*, in *Œuvres Complètes*, Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1952, ss. 375-719.

⁶ Bkz. Machiavel, *Le Prince*, in *Œuvres Complètes*, Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1952, ss. 289-371.

“Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek”
M. Ertan KARDEŞ

hallerinde göstermektedir. Her şeyin kazanıldığı ya da kaybedildiği bir sınır-durum olarak savaş politikanın zorunluluğu olarak belirmektedir⁷.

Eğer devleti yönetme niyeti varsa o halde yapılması gereken doğru dinamiklere uygun bir praksistir; bu praksis de barış ya da savaş zamanlarında savaşa *virtüsüne* sahip bir yönetim gerektirmektedir. Realist hattın bir temsilcisi olarak Machiavelli, savaşı şiddet ve saldırganlık gibi hallerden ayırt etmektedir. Savaş, özel bir politik fenomendir. Politik oluşumların ordularının karşılaşmasını içermektedir. Savaş, *Söylevler*'deki iç savaş incelemelerinin ortaya koyduğu gibi çatışmalı hallerin en yoğunudur; bu haliyle toplumsal *corpusun* zinde tutulmasına yönelik koruyucu ve etkin bir önlem olarak da işlemektedir. Bir devlet yönetiminde en önemli politik kötülüklerden birisi iç savaştır. Savaş, iç düzendeki yarılmayı , dışa yönelterek hem içte dirliğin sağlanmasına hem de yönetimin sürekliliğinin devamına yönelme imkanır. Machiavelli'de politika ve savaş ilişkisi, çatışmalı hallerin idaresine yönelik bütüncül bir karar alma mekanizması olarak bağlamalarını kurmaktadır.

Savaş keyfi bir saldırganlık ya da insanın şiddete meyilli doğasının dolayimsız bir tezahürü olmaktan çok politik karar alma mekanizmalarının, politik birliklerini doğru ve etkin bir şekilde eylemelerinin en kökten biçimidir. Savaş, kesinlikle, bir şiddet halidir ama bu şiddeti ahlaki açıdan salt şiddet olarak yargılamak da teolojik bir bakış açısıyla kutsiyet bağlarıyla örtmek de Floransalı düşünürün savaş kavrayışına uygun düşmemektedir. Zorunluluk fikriyle kurulan politik-olan ve savaş dolayımı, bu alandaki dinamikleri ahlaki ve teolojik saiklerle açıklama çabasının yetersizliği ve onların mistifikatör özelliğini ortaya koymaktadır.

Realist bir çerçeveye Makyavelyen kavrayış, adalet sorununun politika ve savaş dolayımının dinamikleri dışında ele alınamayacağını göstermektedir. Adil-olan ya da haklı-olana ilişkin tasarruf, önsel bir teorik üstünlükle kurulamaz. Aynı şekilde ahlaki bir bakış açısıyla da saptanamaz. Savaş ve politika fiili şeylerin zorunlu alanı olarak adaletle dair tayini gerçekleştirir. Savaşı kaybeden ulusun tesis edebileceği adil bir düzeni olmaz. Savaş, *Prens* bölüm 14'te belirtildiği gibi , hükmedenin yegane sanatıdır:

⁷ Ancak bu zorunluluk barışı da savaşı gerekli koşullarında kullanmaya yönelik bir politik sanattır. Basitçe cumhuriyetlerdeki bölünmüşlüğü'n nedenini tembellik ve miskinleştiren barış olarak gören Machiavelli için korku duyma ve savaş da zinde tutan bir güçtür. Eğer tembellik içerisinde miskinleşmiş bir kente savaşla saldırırsanız onu zinde bir güce çevirme riskini taşırsınız bu yüzden bölünmüş bir politik antiteyi barış sanatı ile alt etmek gerekir.

"Savaş ve savaşla ilgili kural ve kurumlar, bir hükümdarın kafasında ve uygulamasında olması gereken tek şeydir, hattâ işinin bu olması yerinde olur; yöneten kişinin gerçek mesleği budur, öyle ki bu sayede doğuştan hükümdarlar yerlerinde tutunabilir, sıradan vatandaşlar da çoğu kez hükümdarlığa yükselirler. (...) Savaş sanatından nefret etmek yıkıma giden ilk adımsa bu sanata mükemmelen sahip olmak da iktidara yükselmenin yoludur"⁸.

" [Akıllı hükümdar]. Barış zamanını da boşa harcamaz ve talihinin ters dönebileceği günlere kendini hazırlar; öyle ki, kötü günlerinde zorluklara karşı koyacak gücü kendinde bulur"⁹

Hükmeden barışı seven ve savaş yapmayı bilendir. Savaş, politik amaç doğrultusunda yapılır. Bu yüzden yönetici için, Fabrizio'nun ağzından şunlar yazılmaktadır: "*Savaşı bir meslek olarak yapmadığımı söylerim çünkü benim mesleğim tebaalarımı yönetmek ve onları savunmaktır, bunu yapabilmek için de barışı sevmek ve nasıl savaşılacağını bilmek gerekir*"¹⁰. Uygun durumlarda barış yapmayı bilmek, barışta ısrar etmek durumun gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Yoksa savaş yapamamaktan kaynaklı bir barış tercihi politik birliğin son bulmasıyla sonuçlanacaktır.

2. Machiavelli'nin Rönesansı

Floransalı düşünür, savaş zamanlarında barış zamanlarında yapılmayan "kötülüklerin" yapıldığının farkındadır. Ancak onun için *Savaş Sanatı* metni ahlaki ya da klasik doğal hukuk açısından geliştirilecek bakış açısının savaş fenomeninin dönüşen yüzünü ele alamamaktadır. Bu metnin kişileri Cosimo, Fabrizio ve daha sonrasında Cosimo yerine sırasıyla Luigi, Zanobi ve Batista'dır. Machiavelli diyalog boyunca bu kişilerden hiçbirisiyle tam olarak özdeşleşmez. Yine de diyalog bir yandan savaşın eski kavrayışının artık kullanılmayacağını ve askeri gücün sivil ve politik bir güçle harmanlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Konuşmalar "Orti Oricellari" bahçesinde geçmektedir. Bahçe diyalog kişilerinden Cosimo'ya aittir. Fabrizio, eski bir condottiere olarak, Machiavelli'nin düşüncesine nispeten yakın bir konuşmacıdır. İlk üç kitap Cosimo ve Fabrizio arasında geçmektedir. Machiavelli'nin güneşli bahçede ağaç gölgesinde geçen konuşmaları ilk bakışta Rönesans etkisini anımsatmış

⁸ Niccolò Machiavelli, *Hükümdar*, Prens, çev. A. Tatlıer, İstanbul : Göçebe, 1997, s. 81.

⁹ Machiavelli, a. g. e. , s 82.

¹⁰ Machiavelli, *Savaş Sanatı*, çev. A. Tolga, İstanbul: Say, 2014, s. 33. Tarafımızdan vurgulanmıştır.

“Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek”
M. Ertan KARDEŞ

olsa da Floransalı düşünür klasik anlamda hümanist bir teori geliştirmemekte hatta buna karşı çıkmaktadır. Denilebilir ki o bir taraftan hümanizmin iyimser insan görüşünü eleştirmektedir ancak diğer taraftan kitapta bahsetmedikleri ve referans vermedikleri kavramlar ve perspektiflerle - haklı savaş, klasik doğal hukuk, Tanrısal meşruiyet vb, bir Rönesans düşünürü olduğunu göstermektedir.

Yine bir Rönesans düşünürü¹¹ olarak Machiavelli savaş fenomeni incelemesinde politik modernliğe ilişkin bir antinomiye yakalamaktadır: Savaşın zorunluluğu fikri ile insanların ortak iyisini bir arada ele alma... Machiavelli bu antinomiye modern askeri düşüncenin doğumuna ilişkin temel bir paradigmayı saptayarak düşünmektedir. Artık askeri yaşam ile sivil yaşam arasındaki keskin ayrımlar konulamayacaktır. Asker-sivil ayrımı yeniden tesis edilmek zorundadır. Bu haliyle dönemin hümanizmi, insanın eylem alanına ilişkin keşfini "safça" düşünmektedir. İnsanın ahlaki yapısına ilişkin düşünce onun yıkıcı iştahını da bu hümanist paradigma içine almak zorundadır. Ancak ahlak odaklı düşünce bunun önüne geçmektedir.

Fabrizio'nun askerlik odaklı düşüncesi ile Cosimo'nun politika eksenli düşüncesi kendi argümantasyonları açısından askeri birlikler, yeni teknikler, piyadeler, topçular, Yunan ve Roma tarzı ordu müteşekkileri üzerine tutarlı bir şekilde akıl yürütmektedirler. Bu argümantasyonlarda Machiavelli belirli düzeyde eski askeri savaş yapma tarzının artık ortadan kalktığını göstermektedir. Şüphesiz ortadan kalkan yurttaşların katılımına dayalı bir askerlik değildir ancak bu katılımı artık eski bir tarzda bir askeri erdem aramak imkansızdır. Zaten savaşın bir bilimden ziyade sanat olmasının sebebi de onun bu yeni durumlarda uygulanmasına ilişkin gerekli maharetidir.

Bu sanat için değişme yeteneğine sahip olmak bir zorunluluktur¹². Zorunluluk bir yandan *virtüyü* artırır diğer yandan da talihi. Basiretli bir yönetici talihe sahip olmayı umuyorsa tarihsel zaman içerisindeki farklılaşmaları, değişimleri ve başkalaşmaları yakalayarak kendisini buna uydurmak durumundadır. Machiavelli iki sebeple bu değişimi yakalamaktaki yetersizliğin altını çizmektedir:

¹¹ Rönesans ve Machiavelli ilişkisi için Hulliung'un metni önemli bir tartışmayı içermektedir. Bkz. Mark Hulliung, *Citizen Machiavelli*, Princeton: Princeton University Press, 1984, 4-23.

¹² Bu bağlamda Machiavelli'nin savaş sanatına ilişkin kavrayışını Sun Tzu, Clausewitz ve Jomini gibi düşünürlerle süreklilik içerisinde ele alırken aynı zamanda onun tarihsel tekilliğini de gözeterek ele almayı yöntem seçimi olarak zorunlu durmaktadır.

"İki nedenle değişmekte yetersiz kalırız: Birincisi, doğamızın bizi meylettiği şeye karşı koyamayız; diğeri de bir insan tek bir yoldan hareket ederek büyük bir başarı kazanmış olduğu zaman, başka türlü hareket ederek kazanç sağlayabileceğine ikna edilemez. Aynı insan için talihin değişmesinin nedeni budur. Talih zamanları değiştirir ama kişi kendi yollarını değiştirmez"¹³.

O halde savaş sanatı da tıpkı politik yönetim gibi talihin yollarını aldanmadan izlemeyi bilmekten geçmektedir. Gerçek bir *virtù*, zor zamanların dönüşmesini kavrar.

3. Savaşa dair tekne

Savaş Sanatı'nda Machiavelli, dönüşmeye başlayan askerlik mesleği ile devlet aygıtı arasındaki ilgiyi kurmaya yönelmektedir. Genel kanının aksine askeri alandaki becerinin politik ve yaşamdaki belirleyici konumunu vurgulamaktadır. Böylelikle en temelde savaş alanı sadece muharip diğer tarafın alt edildiği bir yer olmaktan çıkıp yöneticinin politik becerileri edindiği bir okula da dönüşmektedir.

"Condottieri" eleştirisi Floransalı yazarın ordu ile ilgili fikirlerinin temelinde durmaktadır. Onun gözünde, paralı asker olarak da anlaşılabilir "condottiere" komutanları, savaştan para kazanan tüccarlardır. Politik amaç onlar için önemsizdir zira uzun süren savaştan daha çok para kazanırlardı. Bunun yanında yağmacılık da temel etkinlikleri arasındaydı. Askerliğin politik amaçlarında çok ticari yönüne odaklanan condottieri için politik tehdit, düşman, karar alma için nosyonlar çok önem taşımazdı¹⁴. Devletlerin oluşma çağındaki düşmanın politik mekanizma için belirleyici bir tehdit de dönüşmesi bu bir tarz savaşçı topluluğu ile yola devam edilemeyeceğini, en temelde ise savaş yönteminin değiştirilmesi gerektiğini göstermiştir.

¹³ Niccolò Machiavelli, *Söylevler, Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine*, çev. A. Tolga, İstanbul: Say, 2009, s. 401.

¹⁴ Machiavelli, *Savaş Sanatı*, çev. A. Tolga, İstanbul: Say, 2014, s. 228. Machiavelli açısından savaşın en önemli iki unsuru insan ve çeliktir. Machiavelli şu şekilde bildirmektedir: "İnsan, çelik, para ve ekmek, savaşın kas kirşleridir; fakat bu dördü arasında en gereklileri ilk ikisidir, çünkü insan ve çelik, para ve ekmek bulur, fakat ekmek ve para, insan ve çelik bulmaz". Savaşın ana yapıtaşlarından insanın muharip figürleri oluşturmadaki rolü yaşamsaldır. Eğer paralı askerle insan gücü karşılanmaya çalışılırsa örneğin, bunun ciddi bir zafiyet yaratması kaçınılmazdır.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2017 Güz, sayı: 24, s. 337-352

Savaş Sanatı 1. kitap bu bağlamda her tür paralı askerliğe karşı çıkmakta, bunun yerine yurttaşlardan oluşma orduyu önermektedir¹⁵. Temel gerekçe olarak ise askerliğin cumhuriyet olsun prenslik olsun herhangi bir şekilde politik birliğin dışında bağımsız olarak uygulamaz olduğu fikri yatmaktadır. Profesyonel, paralı askerliğin bozulmasının önüne geçmenin imkansız olduğu tarihsel örneklerle kanıtlanmaktadır. Buna göre iyi bir devlet kendi ordusuna sahip devlettir. Ordunun savaştan para kazanıyor olması devletin barışı tesis etmesinin önünde engel olduğu gibi, savaşta da nihai sonuçlara ulaşmasına karşıt bir durumdur.

Machiavelli 2. kitapta "piyade" ve "süvari" donanımlarını ve silahları üzerine ideal koşulları irdelemekte ve piyadenin yeni koşullara daha uygun olduğuna dair bir akıl yürütme gerçekleştirmektedir¹⁶. Zamanı için en etkin kara ordusunu kuran devlet kendi özgürlüğüne sahiptir. Causa'sını taşımaktadır. Bu anlamda *virtüye* sahip bir hükmeden *fortunadan* payını daha çok alacaktır. Bunun önkoşulu savaş yapma kabiliyetinden geçmektedir. Machiavelli *virtüden* yoksun bir şekilde sadece talihe yaslanmanın felaket olduğunun bilincindedir. Talihi baştan çıkartmanın rasyonel bir yolu yoktur ancak politik gayrete sahip olanların ona daha rast geldiği kabul edilebilir.

Savaşta cesaret, yiğitlik şans, hile, pusu, savunma, akıl, güç, disiplin ve ölçülülük Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı*nda¹⁷ gösterdiği temel hallerdir. Muharipler bu haller içerisinde savaşı yaparlar. Barışın tesisi de bu hallerdeki tavırlardan türemektedir. Machiavelli şunu yazmaktadır: "*İyi generaller, zorunluluklar mecbur etmedikçe ya da fırsatlar onları savaşa davet etmedikçe, asla çarpışmaya girmezler*"¹⁸. İyi sevk ve idare ölçülülük içerisinde hangi koşulda neyin nasıl sevk edilebileceği bilme/sezme/davranma sanatıdır. Barış yapmak isteyenler, barışçıl ideolojilerin yanılmasına kapılmadan, barışın koşullarını oluşturmaya hazırlanmalıdır; aynı şekilde savaşın amacı da bununla koşutluk içerisinde.

Floransa Tarihi 6. kitapta Machiavelli savaş ve amacı arasındaki ilgiyi sonuçları itibarıyla çizmeye gayret etmektedir. Zira savaşın amacı düşmanı alt etme ya da onun kendi gücümüz karşısında zayıflatmaktır. Machiavelli bunu vurgulayarak savaş yapmanın amacının altını çizmektedir:

¹⁵ Niccolò Machiavelli, *Savaş Sanatı*, çev. A. Tolga, İstanbul: Say, 2014, s. 24. : "Savaş bir cumhuriyet ya da bir krallık için yapılması dışında bir meslek olarak uygulanamaz". Bu yüzden ordu yurttaşlardan oluşmalıdır.

¹⁶ Machiavelli, *Savaş Sanatı*, çev. A. Tolga, İstanbul: Say, 2014, s. 64.

¹⁷ Sun Tzu, *L'art de la guerre*, çev. F. Wang, Paris: Flammarion, 2008

¹⁸ Machiavelli, *a. g. e.*, s. 227.

" [...] zafer kazanmaya çalışmanın ve yeni yerler ele geçirmek arzusunda olmanın kendini daha güçlü ve düşmanı da daha zayıf kılmaktan başka bir amacı yoktur. Ancak bazen kazanılan zaferin kazanan tarafı zavallılaştırdığına veya yeni yerler ele geçirmenin yine kazanan tarafı zayıf düşürdüğüne rastlandığı olmuştur"¹⁹.

Eğer savaş kazanılsa bile düşmanı zayıflatmıyorsa ya da zaferi kazananı zayıflatıyorsa bu savaşı yapmak anlamsız olacaktır. Demek ki Florasanlı düşünür savaşçıl ya da barışçıl bir fikir geliştirmenin ötesinde savaş fenomeninin ya da barış hallerinin hangisinin hangi durumda fiili olarak gerekli olduğu üzerinde durmaktadır.

O halde Machiavelli'nin düşüncesi savaş sanatının yönetme sanatı açısından merkezi olmasına odaklanmaktadır²⁰. Savaş çünkü bir devletin kendi sebepleri arasındadır: İyi bir yönetim kendi *causa*'ları taşımaktadır. Aynı şekilde kötü bir yönetim de kendi *causa*'sına değil başkasının *causa*'sına yaslanan yönetimdir. Bu açıdan iyi bir devlet, kendisini savaş düzenine göre örgütlemeyi başaran devlettir. Böylelikle bir yandan toplum devletin taleplerine uygun düzenlenecektir - zorunlu askerlik, güvenlik fikri vs, diğer yandan da devlet diğer devletler nazarında kendi varoluşunu koruyabilecektir. O halde Machiavelli'nin *Savaş Sanatı*'nda anlatmaya çalıştığı devlet ve savaş resmi bütün modernliği kapsayan resmin ilk halidir.

Savaşa göre devleti örgütleme fikri iç-dış, birlik-bölünme gibi ikilikler etrafında bir refleksiyon alanı açmaktadır. İyi sürdürülmüş bir savaş için halkın içeride birlik olması gerekmektedir. Bunun için ise Machiavelli jargonunda olması olağan sayılan bölünmelerin yeniden ihale edilip birlik fikri etrafında buluşturulması zorunludur. Tam da halk, ordu ve devlet (Prens, Cumhuriyet) arasındaki birlik için savaş arzulanır durumdadır. Birlik ve bölünme diyalektiği savaşı gerektirmektedir.

Bu durumda savaş ve devlet yönetimi arasındaki ilişki devletin halkla olan ilişkisini dönüştüren bir alandır. Halkın mevcudiyeti olarak devlet savaşta, halkın gücünü görünür kılarak ya da gizleyerek onun varolmasını sağlamaktadır. Bu haliyle halk, politik mevcudiyetin görünür olmasının

¹⁹ Niccolò Machiavelli, *Komplolar ve Karşı Komplolar Tarihi* [Istorie Fiorentine, 1532], çev. A. B. Hasan, İstanbul: Özne, 2002, s. 269. Bkz. Bkz. Machiavel, *Histoires Florentines*, in *Œuvres Complètes*, Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1952, 943-1420

²⁰ Bu hususta araştırmacılardan bir kısmı Machiavelli'nin Clausewitz-Hegel hattından ayrıldığını düşünmektedir. Nasıl ki Clausewitz "savaş, politikanın başka araçlarla devamıdır" iddiasındadır, Machiavelli'nin de "politika, savaşın başka araçlarla devamıdır" tezine yakın olduğunu savunanlar bulunmaktadır. Ancak yukarıda temellendirmemiz Machiavelli'yi Clausewitz-Hegel hattına yerleştirmektedir.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2017 Güz, sayı: 24, s. 337-352

olduğu kadar bilkuvve halde beklemesinin de imkanındır. Savaş, devletin politik bedeni kurmasının ikili halini ortaya koymaktadır: Çokluktan birliğe, kaostan düzene geçişin hallerini görmek mümkün hale gelmiştir. Varolan bir bölünmeden birlik halini kurmaya yönelik jest, savaşın modern devlette rolünü ortaya koymaktadır.

Savaş, devletler için temel etkinliktir. Savaş, kolektif bir şiddet olarak politik-olanın dışavurumudur. Bu haliyle de savaş, farklı tarihsel bağlamlara ve farklı biçimlere göndermede bulunmaktadır. İç düzen açısından savaş politik etkinliğin başladığı ilk moment iken dış ilişkiler açısından savaş hali olağandır. Ancak savaş halinin olağanlığı savaş fenomeninin bizzat farklı biçimlerde tezahür ettiği gerçekliğini değiştirmemektedir. Olağan olarak *polisler, civitaslar, republicalar* savaş halindedir. Devletlerin (sitelerin) hepsi benzer mizaçlara, arzulara ve tutkulara sahiptir. Böylelikle savaş fenomen olarak birbirlerine benzeyen bu politik birlikler arasında gerçekleşmektedir.

Machiavelli'nin politik yazılarının tamamında savaşın olağanlığının, incelemedeki merkezi yeriyle dikkati çekmektedir. Savaş genellikle İtalya'nın merkez-devletleriyle, merkez-devletleri, merkez-devletleriyle çevre-devletleri ya da farklı ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Hepsinin büyük, küçük ya da yabancı ortaklaşan belirli amaçları vardır: Kendi istikrarını korumak, büyümek ve bu sayede özgürlüklerini kazanmak. O halde savaş, devletin, devlet olma momentlerinin kendisidir. Bu durumda savaş fenomeni, devletin *virtüsünün* görünür olmasıdır. Devletin *virtüsü* diğer devletlerinkiyle karşı karşıya gelmektedir. Birinci kerte muharip güçlerin karşılaşması olarak savaş bir denklik süreci üzerinden işlemektedir. Simetrik muharip güçlerin çatışmasıdır. İkinci kerte ise devletin halkıyla olan ilişkisinde güç denk-olmayan bir süreç üzerinden işlemektedir. Devletin başarısı bu iki kertyi aynı anda koşullayabilmesinden geçmektedir.

Sivil durumun yokluğu yani bütünüyle askeri bir devlet modeli Machiavelli'nin tasarımında yoktur. Machiavelli teorisinde bütünüyle steril bir politik ortamın yaratılmasını devletin görevleri arasında görmez. Aksine devlet yönetimi şeylerin radikal hareketliliği içerisinde kötülüğü, kötücül mizaçları, çatışmalı halleri alt edebilme sanatıdır. O halde savaş etrafında örgütlenme devletin sivil alanla hem meşruiyet bağlarının yeniden üretilmesine hem de gerektiği düzeylerde şiddet üretebilme imkanını saptamaktadır²¹.

²¹ Bu çerçevede Machiavelli sivil yaşam ile askeri yaşamın uyumsuzluğunu savunan fikre karşı çıkarak metnine başlamaktadır. Bkz. Machiavelli, *Savaş Sanatı*, çev. A. Tolga, İstanbul: Say, 2014, s. 13.

Güçlü ve arzulanabilir bir devlet, devletin meşruiyeti ile mümkündür. Meşruiyet ilişkisini üreten ise devletin gücüdür. Uyrukların hem rızasını almayı bilmek hem de gerektiğinde devlet Gewalt'ini asgari ölçüde tedbirli kullanabilmek prensin *virtù*süne işaret etmektedir. Devlet şiddeti ve meşruiyeti içindeki bu git-gel süreçleri Machiavelli'nin realist çizgisini ortaya koymaktadır. Peki bu yorumda devlet adamının ya da liderin konumu nedir? Machiavelli'nin bu realizminin normativite ile ilişkisi nasıl belirmektedir?

4. Çatışma ve Özgürlük

Şüphesiz her güçlü devlet *causa*'sını elinde tutan devlettir; yönetici bu *causa*'ya sahip olan kişi değildir. Benzer bir şekilde, komutan da, Philonenko'nun de belirttiği gibi, savaşın *causa*'sı değil *occasio*'sudur²². Ülke açısından birleştirici figürler *virtù* ve fortuna ilgisini savaştaki temel meziyetleri ortaya koyarak sergilemektedirler. Savaşı sürdürecektir komutan "okasyonel" gerçekliğinin bilincinde imkan araç, gereç ve koşulları kararlılıkla son hamlesine göre yönetmektedir.

Eğer Machiavelli düşüncesi normativist olmadan önce realist, rasyonalist olmadan önce volontarist bir yönelim gösteriyorsa bunun sebebi karar alma ve yönetme süreçlerinin bizatihi akla arzu karşısında öncelik veren ya da birincisinin ikincisini saptadığı süreçler olarak gelişmemesinden kaynaklanmaktadır²³. Klasik felsefi söyleme ait bu tasnif onun perspektifinde yer almaz.

Claude Lefort, fiilî hakikat [*verita effettuale*²⁴, *verité effective*] kavrayışının Machiavelli'deki önemini altını çizmektedir²⁵. Buna göre Machiavelli, *Prens* bölüm 15'te belirttiği gibi, şeylerin tahayyül edilen hallerinden ziyade somut ve fiilî hakikatinin kavranmasını en hayati unsur

²² Bkz. Alexis Philonenko, *Essai sur la philosophie de la guerre*, Paris: Vrin, 1988, s. 20

²³ Onun *La Mandragola* [Adamotu] isimli tiyatro oyununda da görülebileceği gibi insanların çeşitli mizaçları vardır. Bu mizaçlar her zaman için eylem alanının içerisinde etkin bir şekilde bulunurlar. İnsanlar kötüdür, kurnazdır, saftır, aptaldır, uysal, kadercidir, isyancıdır. Yaşamı bunlardan bağımsız düşünemeyiz. Bkz. Niccolò Machiavelli, *Adamotu*, çev. S. Sinanoğlu, İstanbul: Mitos Boyut, 2009, 1-69. Bkz. Machiavel, *La Mandragore* in *Œuvres Complètes*, Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1952, ss. 187-236.

²⁴ Niccolò Machiavelli, *Il Principe*, Curatore: Firpo, Luigi Note: note critiche a cura di Laura Barberi Codice ISBN e-book: 9788897313366, 2a Edizione elettronica del: 6 giugno 2013, s. 72.: "Ma sendo l'intento mio scrivere cosa utile a chi la intende, mi è parso più conveniente andare dritto alla **verità effettuale della cosa**, che alla immaginazione di essa". Tarafımızdan vurgulanmıştır.

²⁵ Lefort, *a. g. e.*, s. 405.

"Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek"
M. Ertan KARDEŞ

olduğunu düşünmektedir²⁶. Şeylerin somut ve fiili hallerini anlamaya çalışmak aynı zamanda geleneksel politik ayrımların da bir kenara bırakılması demektir. Akıl ve tutku, insan ve hayvan, teori ve pratik arasında yapılan ayrımların kullanılamaz hale geldiği ilan edilmiştir. Nasıl ki akıl belirleyici, diğerleri ise ikincil unsurlar olarak ele alınamazsa aynı şekilde doğrudan aklî sayılmayan "hile", "şiddet", "arzu" gibi unsurlar da belirli bir rasyonaliteden kopuk düşünülemez. Bu doğrultuda Lefort'a göre, Machiavelli'de savaş, politikanın mekan-dünyasını aklın sınırları içerisine kapatmanın imkansızlığını ortaya koymaktadır²⁷.

5. Politikanın Antinomileri

Serge Audier özel bir okumayı hak eden *Machiavel, conflit et liberté* [Machiavelli, Çatışma ve Özgürlük] kitabında hem Machiavelli'nin düşüncesine hem de onun felsefe tarihi boyunca cumhuriyetçi ve sol literatürdeki farklı alımlanmaları üzerine bir refleksiyon üretmiştir. Özellikle farklı cumhuriyetçi okumalara karşı Merleau-Ponty ve Lefort eksenindeki politik düşünce çizgisini güncelleyen Audier, Machiavelli'nin düşüncesinin politik ve toplumsal çatışmacılığın odaklanmaktadır. Audier, Leo Straussçu ve cumhuriyetçi paradigmaların Machiavelli okumalarının sınırlarını saptadıktan sonra "çoğulcu-çatışmacı akımı" üçüncü bir paradigma olarak önermektedir²⁸.

Serge Audier, Machiavelli'yi politikanın antinomilerini saptayan düşünür olarak okumaktadır ve bu antinomilerin aşılıp aşılamayacağına dair bir sorgulama gerçekleştirmektedir²⁹. Ortaya attığı "antinomilerin aşılmasına doğru"³⁰ ve "antinomilerin aşılması mümkün müdür"³¹ gibi birçok soruda bir yandan sınırsız bir şekilde beliren (eski ve yeni) antinomiler³² ortaya koyulmakta diğer yandan ise bu antinomiler üzerine bir sorgulamanın imkanını aralamaktadır. Politika ve ahlak, tanınma ve tanınmama, savaş ve özgürlük, çoğulluk ve teklik, *desunione* [birliğin bozulması, bölünme, çatışma] ve kudret temel antinomiler olarak belirlemektedir.

²⁶ Machiavel, *Le Prince*, in *Œuvres Complètes*, Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1952, s. 335.

²⁷ Lefort, *a. g. e.*, s. 551.

²⁸ Serge Audier, *Machiavel, conflit et liberté*, Paris:Vrin, 2005, 270-275.

²⁹ Serge Audier, *Machiavel, conflit et liberté*, Paris:Vrin, 2005, 66-69.

³⁰ Audier, *a. g. e.*, 77.

³¹ Audier, *a. g. e.*, 79.

³² Audier, *a. g. e.*, 87.

Tüm bu antinomilerin tartışılması politik fikirlere sınırlarını göstermektedir. Machiavelli bu çerçevede tüm Makyavelist fikirlerin ötesinde, esaslı bir politik düşünür olarak tüm yeni durumlar içerisinde de imkan ve sınırları düşündüren bir perspektif sunmaktadır. Politik-olanı düşünmek ve politik felsefe yapmak, koşulların krizini düşünmeye yöneltiyorsa o halde politik-olanın türetildiği kaynaklardan biri olarak savaş fenomenini ve dönüşümlerini incelemek zorunludur. Politik-olanı sadece "demokrasi", "barış", "özgürlük" gibi arzulanabilir sonuçları üzerinden incelemek ve bu süreçlerin antinomik bağlantılarını "gereksiz" ya da "olması zorunlu olmayan" kategoriler olarak liberal felsefelerin ciddi yanılgıları arasındadır.

Machiavelli açısından savaş fenomeni, bir politik kuruluşun tüm birlik ve bölünme, iç ve dış istikrar süreçleri nazarında yaşamsal bir yer tutmaktadır. Machiavelli'nin çatışmacı teorisini, savaş yapmayı bilmek ile özgürlüğünü inşa etmek arasındaki ilgi olarak okumak gerekmektedir. "*Romalılar, yenilirse cesaretlerini kaybetmezler, yendiklerinde de kibirlenmezler*"³³. Çünkü savaş, doğrudan politik varoluşunu inşa etme ile ilgili bir unsurdur; politik toplulukların "keyfi" olarak uyguladıkları arzi bir stratejinin adı değildir. Bu anlamda savaş özgürlüğünü kazanmanın imkanı olarak belirlemektedir.

Bölünme fikri açısından temel iki kerte saptanabilir. Eğer çatışma ya da bölünme birlik fikri nazarında yeniden örgütlenebilirse elverişli bir konuma dönüşecektir. Bölünme, güçlü bir iktidar yapısının kendisini kurmasının imkanı olarak belirecektir. Başka bir deyişle devlet kendi özdeşliğini bu farklılık karşısında yeniden sağlamayı başaracaktır. Ancak bu bölünme derinleşirse iç savaşa doğru giden yolda devlet kendi özdeşliğini yeniden tesis etme konusunda başarısız olabilir. Bu durumda iç savaş, politik bir kötülük olarak anlaşılacaktır. O halde Machiavelli açısından iç düzen karışıklık, karmaşa, çatışma ya da bölünmenin ortadan kaldırılması hem zorunlu değildir hem de olanaklı değildir. Yapılması gereken karmaşanın, derin bir iç savaşa dönerek devletin varoluş koşullarını ortadan kaldırmasına engel olmaktır.

Nasıl ki Machiavelli sivil yaşam ve askeri yaşam arasındaki ilgiyi tesis eden bir perspektif geliştirmiştir, aynı şekilde iç politikadaki *divisione* ve *desunione* karşısındaki tavrın, dış politika açısından da bir referans olduğunu düşünmektedir. Hatta bu ikisinin koşutluk içerisinde olduğunu kabul etmek

³³ Niccolò Machiavelli, *Söylevler, Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine*, çev. A. Tolga, İstanbul: Say, 2009, s. 470.

"Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek"
M. Ertan KARDEŞ

mümkün görünmektedir. İç politikadaki karışıklık, politik *corpustaki* aksayan unsurların, işlemez kurumsal yapıların düzeltilip zinde bir yönetimin oluşmasına izin verebilir. Devlet ancak bu tarz çatışmalarla yenilenmektedir. Politik malzeme ve konular sürekli hareket ve değişim halindedir. Önemli olan *virtüye* sahip bir yönetimin hareketin merkezinde olmayı becermesi ve değişimleri her seferinde politik birliğin kendini yeniden üretmeyi sağlaması adına kullanmasıdır.

Bu husustaki kavrayışı bize Machiavelli'nin modernliği müjdeleyen - ama modern olarak adlandırmakta tereddüt edilebilecek, tavrını göstermektedir. Politik dünya maddenin tüm özelliklerini göstermektedir. Madde ve harekete ilişkin döngülerin hepsini onun düşüncesinin merkezinde yakalamak mümkün görünmektedir. "Şeylerin fiili hakikati" politik-olanın bu maddiliğinin anlaşılmasını talep etmektedir.

Sonuç yerine

Machiavelli şeylerin fiili hakikatini ele alırken, özel olarak "politika" kavramını kullanmamıştır. Ancak Machiavelli'nin bu bakış açısı özellikle "politik-olan"ın ve politik şeylerin fiili hakikatini anlamaya yönelmektedir. Hatta o kadar politik-olanın kendi içsel dinamiklerini incelemeye gayret eden bir düşüncedir ki politik-olan ve devletin oluşma momentleri arasındaki ilgiyi dolaylımsızlık içerisinde ele almaktadır. Normatif çıkarımları geri plana itmektedir. Ciddi farklılıklar taşımakla birlikte, normatif düzlemde paranteze alarak Hegel'in *Wirklichkeit*'ını (fiiliyat) Machiavelli'nin *verita effettuale*'sinin ardılı olarak kabul etmek mümkündür. Hegel'de fiili-olan fenomeniyle bir olan öze işaret etmektedir. Öz ve varoluş arasındaki birliktir. Machiavelli'de ise şeylerin fiili hakikati, her şeyin özel bilgisini ve eylemini içermektedir. Bu da tümel bir bilginin tekil durumlara uygulanmasından farklı bir şeydir. Hatta bu tarz bir dikotominin politik-olana dair bir bilgide geçerliliğini kabul etmemiş olmaktadır.

Savaş fenomeni özgürlük tesisi ile ilişkilidir ancak bu özgürlük kavrayışı Machiavelli'de hümanist bir uygarlık anlayışının "özgürlük" kavrayışı ile ilişkilendirilemez. Antagonizma Machiavelli'de esastır ama bu antagonizmanın özel bir biçimi savaş olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş, politik birlikler arası bir şiddet ilişkisi olarak belirlemektedir. Bunun da anlamı herhangi bir şiddetin savaş olarak anlaşılmasıdır. Bu hususta belki de liberal ve cumhuriyetçi politik felsefe paradigmalarının sunduğu çerçeveler yanıltıcı olabilmektedir. Cumhuriyetçi iddiayı ya da doğa durumu/sivil durumu paradigmasının türettiği kavramsal dağarcıklara sıkıştırmadan

Machiavelli savaşı, politik bir antite olarak düşünmektedir. Savaş, antagonizmanın dolayimsız amorf bir sonucu değildir.

Herhangi bir 19. yüzyıl ideolojisinin barış ve savaş ideolojisi dışında Machiavelli'de savaş fenomeninin politik kuruluş ya da bozuluşla ilişkisi üzerine normatif-olmayan incelemesini bulmak mümkün görünmektedir. Bu normatif-olmayan bakış açısı ise olası her tür normativitenin temel koşulu olarak belirlemektedir. Machiavelli koşulları umursamadan üreten bir politik fikrin ne kadar politik olduğunu sorgulamamıza izin verdiği gibi, fiili hakikat kavrayışıyla devletler açısından savaşın ve barışın, onların politik kümelenmelerdeki zorunlu yerini göstermektedir.

“Machiavelli: Barışı Sevmek ve Savaşmayı Bilmek”
M. Ertan KARDEŞ

KAYNAKÇA

- Audier, Serge. *Machiavel, conflit et liberté*, Paris:Vrin, 2005
- Hullung, Mark. *Citizen Machiavelli*, Princeton: Princeton University Press, 1984.
- Lefort, Claude. *Le Travail de l'œuvre de Machiavel*, Paris: Gallimard, 1986, Machiavel (Niccolò Machiavelli), *Œuvres Complètes*, Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1952
- . *Söylevler, Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine*, çev. A. Tolga, İstanbul: Say, 2009
- . *Hükümdar, Prens*, çev. A. Tatlıer, İstanbul : Göçebe, 1997
- . *Savaş Sanatı*, çev. A. Tolga, İstanbul: Say, 2014
- . *Komplolar ve Karşı Komplolar Tarihi* [Istorie Fiorentine, 1532], çev. A. B. Hasan, İstanbul: Özne, 2002
- . *Adamotu*, çev. S. Sinanoğlu, İstanbul: Mitos Boyut, 2009
- . *Il Principe*, Curatore: Firpo, Luigi Note: note critiche a cura di Laura Barberi Codice ISBN e-book: 9788897313366, 2a Edizione elettronica del: 6 giugno 2013
- Philonenko, Alexis. *Essai sur la philosophie de la guerre*, Paris: Vrin, 1988
- Pocock, J. G. A. *Le moment machiavélien. La pensée politique florentine et la tradition républicaine atlantique*, çev. Luc Borot, Paris: Presses Universitaires de France, 1997
- Skinner, Quentin. *The Foundations of Modern Political Thought*. Vol 1. Vol2,Cambridge: Cambridge University Press, 1978
- Sun Tzu, *L'art de la guerre*, çev. F. Wang, Paris: Flammarion, 2008
- Tilly, Charles. *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton: Princeton Press, 1975